et A., kes oli Poola kun. Sigismund I õepoeg, suudab parandada Saksa ordu kasuks seisukorda, mis oli tekkinud Thorni rahu järel 1466. a.; viimane oli võtnud ordult parema poole Preisimaast, kuna teise poole suhtes oldi sunnitud tunnustama Poola ülemvõimu. A.-i diplomaatilised sobituskatsed Poolaga osutusid aga tagajärjetuiks, seepärast kavatses ta parandada Saksa ordu seisukorda sõjalisel teel. Oma suurejoonelise, kuid reaalolusid vähe arvestava sõjaplaani esitas A. ka Liivi ordumeistrile W. v. Plettenbergile oma kokkusaamisel temaga Meemelis 1516. a. alul. Tark ja ettevaatlik Plettenberg püüdis paljastada selle sõjaplaani nõrkusi. Ja A.-i kavatsus jäigi esialgu teostamata. Kuid mõni a. hiljemini (1519) puhkes siiski sõda Poola ja A.-i vahel. Selles sõjas toetas Plettenberg Saksa ordut küll sõdurite ja rahaga, kuid A. oli siiski jõuetu Preisimaad Poola ülemvõimu alt vabastama. Peale 4-aastast vaherahu Poolaga, mille kestes A. oli tutvunud ev.-luteri usuga ja ühendusse astunud Lutheriga, seisis Saksa ordu jällegi ähvardava sõjahädaohu ees Poola poolt. A. otsustas nüüd alistuda Poolale ilmaliku vürstina: 10. IV 1525 andis ta Preisi hertsogina ustavusvande Sigismund I-le. See oli tähtis sündmus ka Liivi ajaloo suhtes: senised sõjalis-vaimuliku riigi sidemed Liivi ja Saksa ordu vahel katkesid. Kolm kuud enne seda oli A. Saksa ordu kõrgmeistrina 24 000 kuldna eest lõplikult loobunud oma ülemvõimu õigustest Harju ja Viru kohta Liivi ordu kasuks. Hoolimata neist pöörangulisist muutusist ei jäänud hertsog A. ka hilisemal ajal võõraks Liivi ajaloole. Tema osavõtt selle maa saatusest tihenes eriti, kui tema vend markkrahv Wilhelm 1529. a. sai Riia ppiiskopi koadjuutoriks.

K. Lohmeyer, Herzog Albrecht von Preussen; Danzig, 1890; E. Joachim, Die Politik des letzten Hochmeisters in Preussen I—III. 1892—95. *H. Kr.*

ALEKSANDER I, Vene keiser 1801—25. Omandanud oma kasvatajalt šveitslaselt La Harpe'ilt valgustusaja liberaalsed ideed, püüdis A. Vene elus läbi viia põhjalikke reforme, ei saanud aga kaugemale riigi administratiivsete keskasutuste uuendamisest (ministeeriumide sisseseadmine jne.), andus peagi täieliselt välispolitikale (sõjad Napoleon I-ga, Püha liit jne.), usaldades riigi sise-elu juhtimise vanameelsete bürokraatide (Arakčejevi j. t.) kätte, kes eriti A.-i valitsemisaja viimsel aastakümnel teostasid äärmise reaktsiooni süsteemi. Baltimaade suhtes märgitseb A.-i valitsemisaeg tähtsate uuenduste ajajärku. A. kinnitas küll oma kroonimispäeval 19. IX 1801 Eesti- ja Liivimaa rüütelkonna eesõigused, kaotas samal aastal n. n. statsioonimaksu ja ühendas Eesti-, Liivi- ja Kuramaa üheks kindralkubermanguks, andis 1802. a. luba Eesti ja Liivi mõisnikkude krediitkassade asutamiseks, neid varustades suure toetusega rahalise laenu näol, kuid nõudis selle kõrval ka talurahva väljakannatamatuks muutunud seisukorra parandamist. Et mõisnikkude väljaminekud elu europaseerumise mõjul tunduvalt olid tõusnud, valitsev naturaalmajanduse-süsteem aga endiseks jäänud, püüdis aadel talupoegadelt võimalikult rohkem välja pressida. Kuid see rööv-majapidamine, mis ei hoolinud maapinnast ega tema harijast, osutus lõpuks ka aadlile endale kahjulikuks: mõisad sattusid ikka enam võlgadesse, pärisorja töö produktiivsust oli võimatu tõsta, maal esinesid sageli majanduskriisid, näljahädad ja talurahva rahutused (neist suurimad oktoobris 1802 Kaugershofis ja Kokenhofis). Nii oli agraarreform saanud majanduslikuks paratamatuseks aadlile ja talupoegadele. Sellest said aru ka mitmed aadlimehed, kes pealegi Lääne-Euroopa humaansete ideede mõjul pooldasid pärisorjade seisukorra kergendamist. Et algatust reformideks mitte lasta minna Vene valitsuse kätte, püüdsid nad kohalikkude maapäevade kaudu uusi agraarseadusi maksma panna. See õnnestus Eestimaal, kus uuendusmeelne mõisnikkude peamees J. G. von Berg (vt.) 1802. a. maapäeval läbi viis regulatiivi, mille A. 25. IX 1802 kinnitas. See regulatiiv, mis tuttav oma algussõnade all »Igga üks«, on enam uuenduste lubamine kui otsekohene seadus. Ta kutsus esimeses osas talurahvast üles korralikule majapidamisele ja lubas parandada nende seisukorda, kes oma kohuseid hoolikalt täidavad. Regulatiivi teine osa sisaldas rea üksikasjalisi määrusi talurahva-kohtute loomiseks: igasse mõisa tuli asutada talurahvakohus, mis talupoegade omavahelisi tüliasju pidi lahendama, ainult selle kohtu otsuse põhjal võis mõisnik laiska või hooletut talupoega oma talust välja tõsta või ära müüa. Mõisnikkude vastu sihitud talupoegade kaebuste lahendamiseks kutsuti ellu ainult mõisnikest endist koostuvad kihelkonnakohtud. 1803. a. maapäeval valiti eriline reguleerimiskomisjon, kes pidi välja töötama üksikasjalise regulatiivi, kus kokkukõlla oleksid viidud talupoja varandus ja tema kohused mõisa vastu. 1804. a. maapäeval võeti regulatiiv ägedate vaidluste järel vastu ja kinnitati A.-i poolt 27. VIII 1804 (nähtavasti ajutise määrusena). Eesti keeles avaldati ta 1805. a. septembris nime all »Eestima Tallorahva Seädus«. Samal ajal ilmus ka samasuguses korras väljaantud »Eestima Tallorahva Kohto - Seädus ehk Walla-kohto Kässo-ramat«, mis sisaldas rea norme talurahva seisusliku korralduse,